

**ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

Шульга О.П. Економічний зміст господарської діяльності машинобудівних підприємств в Україні. У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи до розкриття змісту поняття «господарська діяльність». На основі їх узагальнення, інтегрування, доповнення та розширення визначено економічний зміст господарської діяльності машинобудівних підприємств.

Ключові слова: виробництво продукції, господарська діяльність, підприємство, результат, ресурси, суспільна корисність.

Шульга О.П. Экономическое содержание хозяйственной деятельности машиностроительных предприятий в Украине. В статье рассмотрены теоретико-методологические подходы к раскрытию содержания понятия «хозяйственная деятельность». На основе их обобщения, интеграции, дополнения и расширения определено экономическое содержание хозяйственной деятельности машиностроительных предприятий.

Ключевые слова: производство продукции, хозяйственная деятельность, предприятие, результат, ресурсы, общественная полезность.

Shul'ga O.P. The economic content of economic activity of machine-building enterprises in Ukraine. The article describes the theoretical and methodological approaches to the disclosure of the content of the concept of "economic activity". On the basis of their generalization, integration, add-ons and extensions defined economic content of economic activity of machine-building enterprises.

Keywords: production, economic activity of the enterprise, the result, resources, social usefulness.

Постановка проблеми. Сучасний стан промисловості України висуває об'єктивні вимоги до посилення її конкурентоздатності, що передбачає оновлення виробничих потужностей, застосування інноваційних технологій, підвищення рівня технологічного укладу. Україна має у своєму арсеналі достатню кількість потужних машинобудівних підприємств, які за сприятливих умов здатні забезпечити національне господарство широким спектром засобів виробництва, тому питання забезпечення ефективної господарської діяльності підприємств машинобудування є актуальними та потребують як дієвих практичних механізмів упровадження, так і фундаментального теоретичного підґрунтя, що, своєю чергою, вимагає поглибленого підходу до розкриття економічного змісту господарської діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідження сутнісних характеристик господарської діяльності значний внесок зроблено у сфері господарського права вітчизняними вченими: Мамутовим В.К., Знаменским Г.Л., Щербиною В.С., Вінник О.М., Мілаш В.С., Кучер В.О., Опришко В.Ф. та ін. Поряд із цим визначення господарської діяльності дає низка нормативно-правових документів та енциклопедичних видань.

Постановка завдання. Господарська діяльність підприємств, у тому числі підприємств машинобудування, є об'єктивним явищем, основою національного господарства та об'єктом державного

регулювання. У науковій літературі дослідження господарської діяльності носять переважно правову спрямованість, а визначення господарської діяльності, які містяться переважно в законодавчих актах, не є ідентичними. Дискусійним, зокрема, є питання щодо характеру господарської діяльності підприємств та її основної мети, а також впливу на них галузевої специфіки підприємств. Розв'язання зазначених питань потребує дослідження наявних теоретико-методологічних підходів до розкриття змісту поняття «господарська діяльність», їх узагальнення, інтегрування, доповнення та розширення з метою дослідження економічного змісту господарської діяльності машинобудівних підприємств.

Виклад основних результатів. В основу дослідження економічного змісту господарської діяльності підприємств машинобудування нами покладено аналіз окремих дефініцій цього поняття, більшість з яких зосереджено в законодавчих актах України або в науковій літературі з господарського права. Найбільш поширені дефініції поняття «господарська діяльність» наведено в табл. 1.

Характеризуючи господарську діяльність із позицій господарського права, більшість авторів [2, с. 9; 6, с. 17] зазначають такі її ознаки:

– особлива сфера здійснення – сфера суспільного виробництва;

– особливий суб'єктний склад – господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання;

– зміст господарської діяльності – виробництво та реалізація продукції, виконання робіт та надання послуг не для особистих потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб – споживачів;

– вартісний характер результатів господарської діяльності, що мають цінову визначеність (реалізуються за плату, функціонують як товар);

– професійні засади здійснення;

– нерозривне поєднання майнового та організаційного елементів;

– поєднання приватних інтересів виробника та публічних інтересів (державних, суспільних).

Проте, на нашу думку, такий «правовий» підхід є адаптованим для ідентифікації господарської діяльності з метою державного регулювання, оподаткування тощо, проте не розкриває повною мірою економіч-

ний зміст господарської діяльності та потребує більш широко погляду на зазначену категорію з урахуванням семантики понять «діяльність» та «виробництво».

Під діяльністю взагалі (у філософському значенні) розуміється один із найважливіших атрибутів буття людини, пов'язаний із цілеспрямованою зміною зовнішнього середовища та самої людини [7, с. 367]. З погляду психології діяльність – це є прояв активності людини, сукупність цілеспрямованих, усвідомлюваних дій (операцій), що реалізуються за допомогою певних засобів [10, с. 55].

У мікроекономіці виробництво розглядається як процес перетворення виробничих ресурсів (факторів) на економічні блага (продукти). Автор підручника з економічної теорії Мамалуй О.О., розглядаючи різні аспекти економіки, у певному сенсі

Таблиця 1

Дефініції поняття «господарська діяльність»

Джерело	Зміст визначення
Вінник О.М. [2, с. 10]	Суспільно корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг із метою їх реалізації за плату (як товару), що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів і здійснюється професійно
Мамутов В.К., Знаменський Г.Л., Хахулін К.С. [13, с. 13]	Діяльність, що пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції, виконанням робіт та наданням послуг, а також із забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами
Кучер В.О. [3, с. 9], Щербина В.С. [6, с. 15]	Суспільно корисна діяльність членів суспільства, їх спілок (об'єднань) щодо виготовлення продукції, надання послуг, виконання робіт
Мілаш В.С. [4, с. 16]	Господарська діяльність розглядається як система, що складається з таких елементів (підсистем): суб'єкти (суб'єкти господарювання, органи управління та контролю, споживачі); майнова база (матеріальні ресурси, необхідні для функціонування системи); нормативна підсистема, що визначає правила її функціонування; інформаційна підсистема, що забезпечує двосторонній зв'язок між центром системи та/або її елементами, інші складники.
Бусел В.Т. [1, с. 256]	Будь-яка діяльність особи, пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ
Господарський кодекс України	Діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність
Податковий кодекс України	Діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Господарська діяльність – будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару
Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»	Господарська діяльність – будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, юридичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт
Мамалуй О.О. [11, с. 44–45]	Господарська діяльність (як один із проявів економіки) є способом життєдіяльності людей, системою відносин між ними, що забезпечують раціональне використання ресурсів для виробництва різноманітних благ та послуг, їх розподілу, обміну поміж членами суспільства з метою споживання (як особистого, так і виробничого)
Бродська Т.Г. [14, с. 5]	Господарська діяльність – це комплекс різноманітних явищ та процесів, в якому виділяють чотири стадії: безпосередньо виробництво, розподіл, обмін та споживання

отожнює її з господарською діяльністю, що є способом життєдіяльності людей, системою відносин між ними, що забезпечують раціональне використання ресурсів для виробництва різноманітних благ та послуг, їх розподіл, обмін поміж членами суспільства з метою споживання (як особистого, так і виробничого) [11, с. 44–45]. Крім того, на засадах економічної теорії під господарською діяльністю людини розуміється комплекс різноманітних явищ та процесів, в якому виділяють чотири стадії: безпосередньо виробництво, розподіл, обмін та споживання. При цьому, як свідчать макроекономічні моделі кругообігу ресурсів та продуктів, усі ці стадії знаходяться у взаємозв'язку, взаємодіють та зумовлюють одна одну.

Узагальнюючи наведені визначення, під господарською діяльністю ми можемо розуміти цілеспрямований, багатостадійний вплив на ресурси з метою отримання в результаті їх трансформації економічного та соціального результату (ефекту), який полягає в задоволенні широкого спектру потреб суспільства.

Відповідно до наведеного, маємо констатувати, що основою господарської діяльності та вирішальним фактором її ефективності є ресурсне забезпечення. Під ресурсами нами розуміються активи (запаси) підприємства, а ресурсне забезпечення, відповідно, є сукупністю організаційно-економічних відносин щодо мобілізації, розподілу, споживання та відтворення (формування) всіх видів ресурсів, у широкому розумінні – управлінням ресурсами.

Тип економічної системи, у межах якої здійснюється господарська діяльність, відбивається в особливостях такої діяльності. Так, за умов командно-адміністративної економіки характерними рисами господарської діяльності, зокрема, є повне підпорядкування економічної системи державі; система централізованого планування економіки; заміна мотиву особистої вигоди моральною мотивацією до праці. Повною протилежністю до командно-адміністративної є вільна ринкова економічна система, в умовах якої втручання держави в господарську діяльність є мінімальним, а регулювання господарської діяльності здійснюється ринковими механізмами, заснованими на балансі попиту та пропозиції під впливом конкуренції. У ринкових умовах господарювання особливої актуальності набувають питання фінансового забезпечення господарської діяльності.

За будь-якої економічної системи основним суб'єктом господарської діяльності є підприємство. Згідно зі ст. 62 Господарського кодексу України, підприємство визначається як самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Підпри-

ємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Своєю чергою, підприємництво трактується законодавством як безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством.

На відміну від чинного законодавства, яким передбачено існування некомерційних підприємств, у науковій літературі підприємства розглядаються здебільшого як суб'єкт підприємництва. Так, Покропивний С.Ф. визначає підприємство як організацію з підприємницьким характером господарської діяльності; організаційно відокремлену та економічно самостійну ланку виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботи, надає послуги) [8, с. 10]. Макаровська Т.П. відносить до підприємств комерційні організації насамперед виробничого і торговельно-посередницького профілю, які мають на меті одержання прибутку [9, с. 6].

Такий підхід ми вважаємо більш зваженим із позицій інтеграції всього комплексу економічних знань, у тому числі економічної теорії, макроекономіки, основні постулати якої вказують на відношення підприємств винятково до підприємницького сектору економіки. Вони виробляють продукти, надають послуги, здійснюють інвестування, мають попит на фактори виробництва тощо. Проте ми схильні не погодитись із тим, що основною метою господарської діяльності підприємств слід визначати максимізацію прибутку. Обґрунтуємо власну точку зору на підставі контраргументів.

По-перше, господарська діяльність підприємств є суспільно-корисною [2, с. 10; 3, с. 9; 5, с. 15], що втілюється передусім у задоволенні потреб суспільства в товарах, роботах, послугах. На нашу думку, саме задоволення потреб суспільства має бути визнане основною метою господарської діяльності, у тому числі та в першу чергу підприємств машинобудування, від результатів діяльності яких значною мірою залежить рівень розвитку решти галузей промисловості та суспільства в цілому.

По-друге, отримання прибутку в результаті господарської діяльності є тільки одним із видів економічного результату, що є наслідком раціонального використання фінансових ресурсів як одного з видів економічних ресурсів підприємства. Поряд із тим, спираючись на дослідження Терехуха А.А. в частині фрагментації господарської діяльності на численні взаємопов'язані види діяльності, в яких використовуються окремі види ресурсів [12, с. 50], та на окремі цикли господарської діяльності (інвестиційний, виробничий, фінансовий), маємо зазначити, що отримання прибутку є метою реалізації господарських

рішень тільки у виробничому циклі, тоді як інвестиційний цикл господарської діяльності спрямований на збільшення ринкової вартості підприємства, а в фінансовому циклі основною метою є забезпечення ліквідності та платоспроможності [12, с. 92]. Таким чином, навіть у фінансовій діяльності підприємства, яка є складовою частиною його господарської діяльності, отримання прибутку не є єдиною метою.

По-третє, у структурі будь-якої діяльності, у тому числі й господарської, поряд із потребою та метою великого значення набувають мотиви, що спонукають до діяльності та надають їй сенсу. З урахуванням зазначеного та враховуючи підприємницький характер господарської діяльності в умовах ринкової економіки, ми схильні вважати отримання прибутку (як і зростання вартості підприємства) скоріше основним мотивом такої діяльності, ніж її основною метою. Якою б значною не була потреба суспільства в певній продукції, її виробництво стане реальністю тільки за умови прийняття власниками підприємства вмотивованого рішення щодо інвестування фінансових ресурсів із метою їх відтворення та нарощування саме таким шляхом. Ярким прикладом на підтримку такого аргументу, на нашу думку, є сьогодення вітчизняної промисловості, коли на тлі нагальної потреби суспільства в оновленні виробничих потужностей промислових підприємств із метою підвищення ефективності їхньої діяльності та конкурентоспроможності під загрозою численних фінансових ризиків потенційні інвестори є більш вмотивованими виводити капітал за межі України задля його збереження, ніж вкладати у виробництво власної машинобудівної продукції. Як наслідок, за відсутності мотиву не досягається й основна мета господарської діяльності – задоволення потреб суспільства у засобах виробництва.

По-четверте, визначення отримання прибутку як основної мети господарської діяльності негативно впливає на її організаційну культуру. На нашу думку, отримання прибутку будь-якою ціною призводить до таких негативних наслідків, як виснаження природно-ресурсного та кадрового потенціалу, згорання довгострокових та затратних проектів, науково-дослідних розробок, гальмування інноваційного розвитку. Означені тенденції, як наглядно демонструє негативний досвід вітчизняного господарювання, у підсумку призводить до зворотного ефекту. Матеріало-, ресурсовитратні виробництва добувної промисловості з низьким рівнем доданої вартості виснажують економіку та в геометричній прогресії скорочують вірогідність прибуткової діяльності в довгостроковій перспективі. Дешевий експорт вітчизняних ресурсів стає «ін'єкціями» в зарубіжну економіку, тоді як власна переробна промисловість стрімко втрачає свої позиції. Тому серед основних цілей господарської діяльності на сьогоднішній день слід виділяти

також інноваційний розвиток, збереження навколишнього природного середовища, відновлення втраченого зв'язку науки та виробництва тощо. Оскільки досягнення зазначених цілей потребує значного обсягу інвестицій на довгострокову перспективу, то отримання прибутку як основної мети господарської діяльності промислових підприємств в Україні є питанням дискусійним.

По-п'яте, отримання прибутку є умовою здійснення господарської діяльності на засадах самокупності та самофінансування. Проте такі механізми є дієвими в умовах «чистої» ринкової економіки. Поряд із тим, сучасний стан вітчизняних промислових підприємств вказує на необхідність активного державного регулювання економіки засобами господарського механізму. Відновлення та інноваційний розвиток вітчизняної промисловості, підприємства якої значною мірою є збитковими, на першому етапі потребує активізації бюджетного фінансування в рамках відповідних державних та регіональних програм.

Висновки. Підсумовуючи вищевказані концептуальні аспекти господарської діяльності підприємств та з урахуванням особливостей продукції, що виробляється машинобудівними підприємствами, можна констатувати, що економічний зміст господарської діяльності машинобудівних підприємств полягає у вмотивованому, цілеспрямованому, багатостадійному впливі на економічні ресурси з метою задоволення потреб суб'єктів господарської діяльності в засобах виробництва, потреб домогосподарств в продукції кінцевого споживання, отримання інших економічних та соціальних результатів.

Складні економічні умови, в яких перебуває українська промисловість, загострюють питання ресурсного забезпечення їх господарської діяльності, серед яких першочерговим є забезпечення фінансовими ресурсами. Декларуючи задля «виживання» основною метою отримання прибутку, вітчизняні промислові підприємства не забезпечують реалізації основної мети господарської діяльності – задоволення потреб суспільства. У результаті національна економіка постає перед проблемою нераціонального використання ресурсів на тлі мізерних економічних та соціальних результатів. На нашу думку, вихід із такої ситуації полягає як у вдосконаленні національного господарського механізму (зокрема, такого його складника, як фінансовий механізм), так і в розробці окремими підприємствами ефективних організаційно-економічних механізмів фінансового забезпечення власної господарської діяльності. Наповнення господарської діяльності вітчизняних підприємств економічним змістом можливо тільки за умови активної державної фінансової підтримки, підвищення рівня фінансової культури на всіх рівнях, розширення спектру фінансових інструментів та фінансових ресурсів підприємств.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1726 с.
2. Вінник О.М. Господарське право : [навч. посіб.] / О.М. Вінник ; 2-ге вид., змін. та доп. – К. : Правова єдність, 2008. – 766 с.
3. Господарське право : [курс лекцій] / В.О. Кучер, В.М. Парасюк. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 380 с.
4. Господарське право : [курс лекцій] : у 2-х ч. Ч. 1. – Х. : Право, 2008. – 496 с.
5. Щербина В.С. Господарське право : [підручник] / В.С. Щербина ; 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.
6. Господарське право : [підручник] : у 2-х ч. Ч. 2 / В.Ф. Опришко, Н.С. Хатнюк, Н.А. Фукс [та ін.] ; за заг. ред. В.Ф. Опришка та Н.С. Хатнюк. – К. : КНЕУ, 2011. – 501 с.
7. Новейший философский словарь / А.А. Грицанов [и др.]. – М. : Книжный дом, 2003. – 1280 с.
8. Економіка підприємства : [підручник] / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.
9. Макаровська Т.П. Економіка підприємства : навч. посіб. / Т.П. Макаровська. – К. : МАУП, 2008. – 382 с.
10. Загальна психологія : [підручник] / С.Д. Максименко [та ін.]. – К. : Форум, 2000. – 543 с.
11. Основи економічної теорії : [підручник] / О.О. Мамалуй [та ін.] ; за заг. ред. О.О. Мамалуй. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 480 с.
12. Терехух А.А. Господарські рішення на машинобудівних підприємствах: прийняття, оцінювання та моделювання : [монографія] / А.А. Терехух. – Львів : Львівський державний інститут новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола, 2010. – 244 с.
13. Хозяйственное право : [учебник] / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин [и др.] ; под. ред. В.К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 912 с.
14. Экономическая теория : [учеб. пособие]. – М. : РИОР, 2008. – 2008 с.